

Ernst Jünger és a totális mozgósítás

Mai gondolatok

Ernst Jünger 1930-ban tette közzé *Die totale Mobilmachung* című, emblematikussá vált tanulmányát.¹ A szöveget az 1980-ban keletkezett utóiratával együtt, kísérőtanulmánnyal, jegyzetekkel és bibliográfiával ellátva a jelen sorok szerzője adta közre 1996-ban, tehát még a szerző életében – ez volt Jünger első hazai megjelenése.² Korunk fejleményeit látva, majdnem egy évszázaddal a német szöveg publikálása után érdemes ismét kézbe vennünk az írást. Először azért, hogy a régi író szavait vizsgáljuk; másodsor, hogy mérlegeljük akkori felfogásának mai értékét; s végül és leginkább azért, hogy fő állításait megfelelően kibontva értelmezési mintaként használhassuk korunk megértésében.

Életrajzi bevezetés

Ernst Jünger, a 20. század e kiemelkedő német írója 1895. március 29-én született Heidelbergben, és 1998. február 17-én hunyt el. Iskoláit kelletlenül és rossz eredménnyel végezte. 18 évesen elszökött hazulról, és beállt a francia idegenlégióba, ahonnan apja csak hat hét elmúltával, diplomáciai úton volt képes visszahozatni. 1914. december 14-én önkéntesként bevonult a német hadseregbe. Harc közben tanúsított bátorságát hamarosan legendák övezték; 1918. szeptember 22-én táviratban kapta a hírt: Vilmos császár a legmagasabb német hadi kitüntetésben részesítette: elnyerte a Pour le mérite érdemrendet. 1920-ban saját kiadásában tette közzé *In Stahlgewittern* című frontnaplóját,³ mely hamarosan a háború

MEZEI BALÁZS (1960) vallásfilozófus, irodalmár, habilitált egyetemi tanár, a Corvinus Egyetem kutatóprofesszora.

1 Ernst Jünger: *Krieg und Krieger*. Berlin, 1930, Junker und Dünnhaupt. Átdolgozott szövege megjelent Ernst Jünger: *Sämtliche Werke in 22 Bänden*, Band 9, Betrachtungen der Zeit. Stuttgart, 2015, J. G. Cotta'sche Buchhandlung (Nachfolger GmbH, gegr. 1659, Stuttgart).

2 Ernst Jünger: A totális mozgósítás. Fordította Mezei Balázs. 2000, Irodalmi és társadalmi havi lap, 1996, 8, 2, 53–61. Kísérőtanulmány: Mezei Balázs: A vereség metafizikája: Ernst Jüngerről, uo. 49–53.

3 Magyarul *Acélzivatarban*. Ford. Csejtei Dezső, Juhász Anikó. Budapest, 2014, Noran Libro.

utáni Németország könyvsikere lett. Ettől kezdve rendszeresen jelentette meg esszéit és hosszabb írásait.⁴ 1923-tól két évig zoológiát és filozófiát tanult Lipcsében és Nápolyban; noha diplomát nem szerzett, egész életében folytatott rovar-kutatói munkásságát több általa felfedezett és róla elnevezett egzotikus rovar-fajta viseli, illetve e szakma egyik legjelentősebb kutatójának számít; 1925-től szabadfoglalkozású íróként élt. 1927-ben a német nemzeti szocialista párt vezetősége képviselői széket ajánlott neki a Reichstagban, amit Jünger elutasított. 1933-ban hasonlóképpen visszautasította, hogy beválasszák a Német Költészeti Akadémia tagjai közé. 1941-ben a német hadsereg franciaországi vezérkarának tagjaként Párizsba vezényelték. Ez év januárjában 17 éves fiát hadbíróság elé állították, mert jelentések szerint a német birodalom bukását jósolta. Apja elérte, hogy a biztos halálbüntetés helyett az ifjú Ernst Jüngert az olasz frontra küldték – itt esett el, s holttestét apja egy névtelen tömegsírból emelte ki a saját kezével. 1944-ben részt vett a Hitler-ellenes összeesküvés szervezésében, amit azonban bizonyítani nem tudtak, ám leszerelték. Csak évtizedek múltán derült ki, hogy a német háború utáni irodalom korszaka voltaképpen Jünger halálával zárult le. 1959-ben és 1977-ben a csillaggal díszített Nagy Érdemkeresztet nyerte el; 1982-ben a Goethe-díjat; 1993-ban a velencei biennálé zsűrijének nagydíját. Jünger „még 102 éves korában is megfürdött a tizenhat fokos Boden-tóban. A német állami vezetők századik születésnapján, 1995-ben is felköszöntötték, ugyanakkor még ezen esemény kapcsán is jelentek meg róla olyan publicisztikai írások, amelyek negatív színben tüntették fel. Ernst Jünger 1998-ban bekövetkezett halála előtt egy évvel felvette anyja vallását, katolizált. Összes művét még életében, 1978-ban kiadta az a Klett-Cotta Könyvkiadó, melynek elődje egykoron Goethe műveinek is kiadója volt.”⁵

Régi mondatok

A jünger-i szöveg címfordítása lehetett volna „általános mozgósítás”, hiszen a használt kifejezés, *die totale Mobilmachung*, párhuzamos az *allgemeine Mobilisierung* kifejezéssel. Jünger azonban ennél a katonai-politikai szakkifejezésnél többet akart mondani. Illeszkedve korábbi és későbbi írásaihoz, melyekben

- 4 Nevezetesebbek: *Der Kampf als inneres Erlebnis*, 1922; *Feuer und Blut*, 1925; *Der Arbeiter*, 1932; *Auf den Marmorklippen*, 1939 (magyarul *Márványszirteken*. Ford. Nemes Péter. Budapest, 2004, Európa); *Strahlungen*, 1949; *Heliopolis*, 1949; *Der Waldgang*, 1951; *Gläserne Bienen*, 1957; *Der Weltstaat*, 1960 stb. Jünger *Auf den Marmorklippen*-je „egyike volt a legbátrabb könyveknek, amelyek Németországban Hitler uralma alatt megjelentek”. Matthias Schöning (Hrsg.): *Ernst-Jünger-Handbuch: Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart und Weimar, 2014, Verlag J. B. Metzler, 8.
- 5 Juhász Anikó: *Egzisztencia a háborúban* (Napút-füzetek, 2014, 32). Ez a kiváló kismonográfia – az egyetlen, mely tudomásom szerint Jüngerről magyar nyelven eddig megjelent – elsődlegesen a háborús szerzőre fókuszál, de nyelvi, tartalmi és filozófiai megállapításai tágabban is érvényesek.

a háború külső és belső, egyetemes és lelki jelenségét vizsgálja, s nemegyszer oly sajátosságokat lát meg benne, amelyek az emberi élet alapidimenziójaként mutat fel, a *totális mozgósítás* korszakmeghatározás. Ahhoz hasonló, átfogó érvényű fogalom, mint Spengler „a Nyugat alkonya”, Heidegger „technika” vagy C. S. Lewis „ kozmikus modell” kifejezései (az utóbbi viszonylag ismeretlen, alább még visszatérek fontosságára). A „totális mozgósítás” a szerző szándéka szerint lényegmegragadó; tehát nem programkijelölés, hanem ténymegállapítás. De mit is akar kifejezni?

Az I. világháború helyi konfliktusként indult, s a katonai vezetők szerint néhány hónap alatt véget kellett volna érnie. A kitűzött célok: Szerbia megbüntetése, a francia–angol–olasz hatalom visszaszorítása, az orosz birodalom balkáni befolyásának feltartóztatása. Ezen célok mögött azonban a „közép”, a centrális Európa eszméje és eszménye állt, amelynek történelmi küldetése új szellemiség és kultúra, új gondolkodás és művészet, új társadalom és politika kialakítása lett volna. Míg a nyugati részek elvágták történelmi gyökereiket, Kelet belesüppedt az ortodoxia lápvilágába, Dél pedig csupán a Nyugat eszköze a történelmi gyökérszétválásában, a Közép történelmi hivatása a régi és új szerves összekapcsolása és a kettő egyesítésével a történelem értelmének (az I. világháború végén többször hangoztatott kifejezés) megvalósítása. A Közép: anyaméh, legyen ez az Alpok vagy a Kárpátok vidéke, a bennfoglaltság, a védettség, a csirázás biztos televénye, amelyben az új élet kifejlődik.⁶ A Közép e hivatásának történelmi előzménye a nyugati misztika, a reformáció, a felvilágosodás és a romantika továbbvitele, amely nem hull alá a külsődlegesség vagy a mozdulatlan archaizmus szakadékába, hanem egyre magasabbra hág, miként a hegyvidék magányos vándora, a német romantika e visszatérő alakja.⁷

A gyors győzelem és az új világrend felemelkedése helyett, ahogyan Jünger több helyütt leírja, a futóárkok pusztító állóháborúja alakult ki, amelyhez a gyorsan kifejlesztett és azonnal bevetett új fegyverfajták sokasága társult kezdve a mérgezgázoktól az első tankokig, a robbanószerkezetek egyre hatékonyabban gyilkoló kazettáitól a géppuskák újabb és újabb típusaiig. A vérontás egyre iszonyúbb, a halálos aratás egyre szélesebb lett, s a háborúba belefáradó hadseregek egyre kilátástalanabban néztek farkasszemet egymással úgy a déli, az osztrák–magyar, mint a német–francia fronton. Az angol tengeri blokád nem szűnt meg, a tengeralattjárók háborúja nem hozott döntő győzelmet. A társa-

6 Esztergom helyzetéről e tekintetben lásd Mezei Balázs: *Die Rolle des Christentums in der ungarischen Staatlichkeit* = Szalai Zoltán, Orbán Balázs (szerk.): *Der ungarische Staat: Ein interdisziplinärer Überblick*. Berlin, 2021, Springer-Verlag, 71–93.

7 Friedrich Naumann *Mitteleuropa* (Berlin, 1916, Georg Reimer) című híres munkája ugyan jelentős részben gazdasági-politikai megfontolásokat tartalmaz, de bevezető fejezetében, ahol a magyarsággal is visszatérően foglalkozik, számos ma is érdemleges megfontolást közöl, így pl. azt, hogy Közép-Európa „még nem alakult ki”, készülöben van. Mindezt az általa álmódott Közép-Európa összeomlása előtt fogalmazta meg két évvel, ám megállapítása a készsülésről, a formálódásról éppen ennek a Középnek ma is látható, embrionális jellemzője.

dalmakat mégis elborította a háborús uszítás láza, s a hadsereg szervezői minden erejükkel a front kiszolgálását végezték. A totális mozgósítás ebben fejeződött ki: folyamatos hadigazdálkodás, a technikai és gyártókapacitások teljes átállítása a háborús célok kiszolgálására. Mindehhez járult a totális demagógia: a Közép erkölcsi és kulturális győzelmének ideológiai hangoztatása, szemben a „germán barbárság”, az „ázsiai vadság” nyugati propagandájával.⁸

Jünger elsődlegesen a technikai-szervezési mozgósításról ír, ám gondolatai, miként más műveiben is, jelképes erővel bírnak. A totális mozgósítás jelenségét összekapcsolja a nyugati nagyvárosi lét és ipari termelés gyorsan fejlődő formáihoz, amelyek kíméletlenül meghatározzák a modern ember testi és lelki, egyéni és közösségi világát. S ezen is túllépve két dimenziót érint. Az első a németiség történelmi tudata, kultúrája, amely (Kant szóhasználatát követve) szemben áll a civilizációval. A kultúra morális, művészies, szabad, míg a civilizáció technikai, külsőséges, logisztikus. A kultúra a régit és az újat szerves egységben fogja össze, ahogyan Wagner egyesíti a zenetörténet korábbi fejleményeit. Ezzel szemben a civilizáció szakít a múlttal, gyökeresen újat akar létrehozni, s ezt a külsőleg szervezett nagyvárosi létben, a technikai vívmányok széles körű alkalmazásában, a múlt lehetőleg teljes elfeledésében, felszámolásában látja. A kultúra emberséges, elvhű, erkölcsi-eszményi világot alkot, a civilizáció ennek eltörlését akarja. A kultúra még legélesebb kifejezésében is, mint amilyen Nietzsche *Übermensch*e vagy Heidegger *letzter Gottja* az emberi mélységet felkaroló, fölemelő erő, amely közösséget és történelmet alkot; a civilizáció felszínesége itt nemcsak tudatlanságot mutat, hanem teljes közönyt is; ami a kultúrát lelkesedéssel tölti el, az a civilizáció számára „a sham and a bore”.⁹

A totális mozgósítás a kultúra körében nem mehet végbe tökéletesen. Ahhoz, hogy igazán hatékony legyen, *civilizációra* van szüksége, a haladás emberellenességére szemben a maradás emberiségével. Jünger ebben látja az okát annak, hogy a totális mozgósítás a középhatalmak körében sikertelen maradt, ellenben az antanthatalmak államaiban végbement, ami eldöntötte a háború kimenetelét. Ahhoz azonban, hogy a háború végletesen a kultúra megsemmisítésével érjen véget, szükséges volt a haladáselv legfőbb hordozójának, az Egyesült Államoknak a katonai fellépésére. Enélkül a háború tovább folytatódott volna, noha, miként Jünger elismeri, a középhatalmak lehetséges győzelme egyre kilátástalanabbá vált.

8 Lásd pl. Chesterton haragos-gunyoros írását 1914-ből: *The Barbarism of Berlin*. London, New York, Toronto, and Melbourne, 1914, Cassell and Company, Ltd. A szöveg elérhető itt: <https://www.online-literature.com/chesterton/3495/> (2024. 03. 09). Lásd még a 93 német tudós nyilatkozatát is: *An die Kulturwelt!*, <http://www.nernst.de/kulturwelt.htm> (2023. 03. 09.)

9 „Szemfényvesztés, unalom” – Gilbert Ryle e kifejezésekkel találta jellemezhetőnek Husserl és Heidegger műveit. Nietzsche *Übermensch*-fogalma (melyet emberfelettinek fordíthatunk) és Heidegger *letzter Gottja* (magyarul: végső isten) egyazon fogalomfejlődés, az emberi személy megértésének két, egymástól különböző, de egymáshoz szellemtörténetileg kapcsolódó mozzanata. Lásd Mezei Balázs: Heidegger a Fekete Füzetek tükrében. *Valóság*, 2024, LXVII, 1, 61–86.

Jünger nem panaszkodik, hanem megállapít. A totális mozgósítás a kor szelme, amely azon erőket hatotta át, amelyek erre fogékonyak voltak. A fogékony-ság egy további tényező hatása, amit az eredeti fordítás elején mottóként magam is feltüntettem: „A totális mozgósítás csak jele annak a teljesebb mozgósításnak, melyet az idő hajt végre rajtunk.” Amire itt az író utal, történelmi mozgás, amelynek felfogása filozófiai mélységet feltételez. Konkrétan történelemfilozófiát, amely első látásra csupán a totális mozgósítás kortárs jelenségének háttérét vázolja fel, mélyebben kibontva azonban az emberiség egész történelmi létére kiterjed. Végeredményben belefut azokba a kérdésekbe, amelyeket Jünger – egyebek között Heideggerrel folytatott levelezésében¹⁰ – újra meg újra megérint, további műveiben szépíróként előad, illetve szűkszavúan (miként a most idézett mondat) megfogalmaz.

Mit látunk ma?

A *Totális mozgósítás* 1980-as új kiadásában Jünger kimondja, hogy egykori írása „elvi jelentőségű”; a jelenség, amelyet kifejezett, korszakos újdonság, amely mégsem emberi önkény tette, hanem „csak jele” (jelzése, *Andeutung*) egy hatalmasabb mozgásnak, amelyet az idő hatalma valósít meg. Mindannyian áldozatai vagyunk ennek a nagyobb hatalomnak, úgy a civilizáció, mint a kultúra hordozói, akik között történelmi harc hullámszik és formálja a jövő emberiségét.

Jünger nem vonta kétségbe, hogy a totális mozgósítás kibontakozásában cselekvő személyek vesznek részt, hogy ez a részvétel megfelelő mentalitást, érzületet, akaratot, közösséget és szervezést feltételez. A szerző mélylátása abban fejeződik ki, hogy noha világosan észleli a lényegi különbséget moralitás és immoralitás, hűség és árulás, hősiesség és gyávaság, élés és visszaélés között, mindezt mégis képes egységben felfogni, ahogyan Arisztotelész tette az erények meghatározásakor: minden közép szélsőségeket feltételez, s az erény csak ezek viszonylatában állhat középpükt és jelölheti ki az emberi tökéletesedés útját. A totális mozgósítás elve *történelemontológiai*: oly valóságos folyamat feltárása, amelyben a szereplők – ki-ki a maga módján – az egész kibontakozásához járulnak hozzá. E történetegészen Júdás és Krisztus egyazon folyamat szerves mozzanata, egyik sincs meg a másik nélkül; ami kettejükét összekapcsolja, a történetegész, a történelmi mozgás, amely értelmes egészet alkot.

Az 1980-as rövid utószóban Jünger így fogalmaz: „Az elfogulatlan olvasó nem tévesztheti szem elől, hogy az írás lényege ma is éppoly érvényes, mint korábban. A világhatalmak fegyverkezési versenye planetáris méretűvé duzzadt; hadipotenciáljuk is ennek megfelelő. Még az olyan kisebb országok is, mint legutóbb például Etiópia, nehéz helyzetükben gyakran folyamodnak a totális

10 Ernst Jünger, Martin Heidegger: *Briefwechsel 1949–1975*. Hrsg. Günther Figal. Stuttgart, 2008, Klett-Cotta.

mozgósítás fegyveréhez. A fogalom immár a politikai nyelvhasználat része, úgy vitáiban, mint a valóságban. Minden ország fegyverkezik s mindegyik a másikat vádolja ezzel. S ha e fejleményt egyrészt ördögi körnek hirdetik, másrészt ünneplik is katonai felvonulásokon.”¹¹ S ha ennek igazsága nyilvánvaló volt 1980-ban, ma még inkább az. Noha Jünger írását kritikusai visszatérően a német fasisztikus államberendezkedés felütésének tartották – így Walter Benjamin vagy Hannah Arendt –, másról van szó. Jünger a korszak átfogó jellemzését kínálja, amit megerősít mindaz, ami megjelenése óta napjainkig bekövetkezett.¹²

Európa drámai összeomlása 1945-ben két globális hatalom dominanciáját eredményezte: az angol-amerikaiét és a szovjet birodalomét. Mindkettő be akarta bizonyítani felsőbbrendűségét, be akarta tölteni a nyugati fejlődés örökösének szerepkörét, s mindkettő a maga módján tette ezt. Az angol-amerikai a tengerentúli és a nyugat-európai világ gazdasági-technikai felvirágoztatásával, a szovjet a marxizmus kibontásával. A tudomány, a technika és a művészetek világában kiemelkedő alkotások sora született mindkét régióban. Amikor azonban a szovjet rendszer – másutt kell vizsgálnunk, pontosan miféle okokból¹³ – felbomlott, a nyugati világ évezredes dualizmusa is megdőlt. A volt szovjet elit minden erejével azon volt, hogy betagozódjék a nyugati világba, átvéve annak mércéit, nyelvét, kapcsolatrendszerét. A keleti világ – mely ugyancsak a keresztény örökség hordozója volt – a szovjet rendszer széthullása után feladta hagyományos identitását. Ez az önfeladás szinte automatikusan vezetett az egyoldalú dominancia kibontakoztatásához. Amikor azonban ez a hatalmi pozíció a keleti világ maradványainak teljes alávetését célozta meg, elkerülhetetlenné vált egy újabb, technikai értelemben vett totális mozgósítás.

Az állítás, hogy a történelem ismétli önmagát, nehezen igazolható. Mégis úgy tűnik, a totális mozgósítás egykori jelensége, amelyet Jünger felismert és szavakba öntött, ma ismét terjedőben van: s éppen abban a világban, ahol száz évvel ezelőtt először megjelent, hogy az 1930-as évek során új formában bontakozzék ki, végül 1945 után minden korábbinál nyomasztóbb alakot öltön a szovjet típusú marxizmus és az angol-amerikai technokrata liberalizmus összecsapásában. Manapság azonban nem ennek az összecsapásnak a folytatását látjuk, hanem szinte pontról pontra azt a jelenséget, amelyet Jünger 1930-as írásában megfogalmazott. A szereplők mások, a technika fejlettebb, a demagóg propaganda sokkal hatékonyabban terjed a közösségi médiumok sokaságán

11 Vö. Jünger: *Sämtliche Werke in 22 Bänden*, Band 9, *Betrachtungen der Zeit*, i. m.

12 Ulrich Bröckling egy tanulmányában úgy fogalmaz, hogy Jünger írása „utólag visszatekintve inkább implicit rendezői utasítás (*implizite Regieanweisung*), amely a totális állam működés-módját és belső dinamikáját fejt ki”. Ez teljes tévedés. Semmiféle „rendezői utasításról” nem beszélhetünk egy szépíró esetében, annál inkább a világ mögöttes összefüggéseinek érzékeny felfedéséről. Vö. uő: *Die Totale Mobilmachung* = Matthias Schöning (Hrsg.): *Ernst-Jünger-Handbuch*, i. m. 104.

13 Mezei Balázs: *Ezredvégi számvetés: Az Új Reformkor távlatában* = G. Fodor Gábor; Láncki András (szerk.): *A dolgok természete*. Budapest, 2009, Századvég Kiadó, 31–56.

keresztül. S azok, akik a jelenlegi totális mozgósítást elrendelték és mozgásban tartják, mintha tudatosan alkalmaznák a demagóg szólamok sokaságát, amelyek már egy évszázaddal ezelőtt is fellelhetők voltak. Akkor a tengerek szabadságának biztosítása, a keleti barbárság leküzdése, Európa megszabadítása az ércsisakos veszedelemtől voltak a legfontosabb hívószavak; ma talán mások, de tartalmukban közel hasonlóak.

Ha egykor a fő cél annak a hatalmi egyensúlynak a megroppantása volt, amely a globális és az európai hatalmak viszonyában állt fenn, a szándék ma sem teljesen más, noha a hangsúlyok eltolódtak. A szabadságdemagógia véres torát üli, a keleti vagy nyugati despota rémséges képe minden orgánus címlapján naponta jelen van, miközben újabb és újabb axiómák leszögezése zajlik, amelyeket kérdésessé tenni nem lehet. A legfőbb axióma ismét: ha a szörnyeteg életben marad, mindannyian elpusztulunk. Ezért a szörnyeteget meg kell semmisíteni. Kerül, amibe kerül, még az emberiség sugárhalálát is be kell vállalnunk a szörny elpusztítása érdekében. Ezt írja elő az axiomatikus-deduktív érvrendszer, amelyet egyedül erkölcsösnek, logikusnak, politikailag korrektnek, közbeszédben vállalhatóknak minősítenek. A kérdés, hogy kik ezek a minősítők, nem tehető fel, ami az axióma jellegéből fakad: az axióma éppen az, amire nem kérdezzük rá.

Mindez kétoldali folyamat: az egyik oldalon az elkerülhetetlen európai háború propagandája folyik, a másik oldalon a „totális militarizálás” imperatívusza fogalmazódik meg.¹⁴ A totális mozgósítás elve tehát ismét globális; s ha valaki feltenné a kérdést, hogy mindez miképpen lehetséges „a történelem vége” után – amely egyszer s mindenkorra kizárta volna a háborús konfliktuskezelés lehetőségét –, a válasz talán a népszerű izombajnok-színész egykori tömondata lehet: „I lied” – hazudtam.¹⁵ A hazugság ma is a totális mozgósítás implementációjának legbiztosabb módja. Hazudni kell a célokról, az okokról, az eszközökről, a kockázatról, a mellékhatásokról, a tömeges életvesztésről, s még inkább: a vélt vagy valódi nyertesek köréről, akik e hazugsághullámmást kötelező erővel, axiomatikusan fenntartják.

De mivel Jünger-től indultunk el, ne veszítsük szem elől a látóhatárát. Ez nem más, mint a totális mozgósítás elvi jelentősége, az az összesség, amely a szereplők szemhatárát lefedi, szereplésüket biztosítja, igazságukat magába foglalja, a történelmi egészt feltárja. A totális mozgósítás történelemtológiai fogalom, amelynek jelentősége messze túlnyúlik akár a 20. századi történelem esemény-során, akár napjaink totális mozgósításának történeteiben. Ami ma történik, talán tudatosan a régi mozzanatok megismétlése mindkét részből: a német sisakokból így lesznek nagy hatótávolságú rombolórakéták, a független állam letámadása

14 Александр Дугин: России нужна тотальная милитаризация. Lásd <https://ria.ru/20240307/militarizatsiya-1931565800.html> (2024. 03. 09.)

15 Jonathan Mostow (director): *Terminator 3: Rise of the Machines* (film). Distributed by Warner Bros., Columbia Pictures, Warner Bros. Pictures, 2003.

pedig így válik a nagy honvédó háború megismétlésévé. Ám mindez másodlagos. Az elsődleges a korszakos hatás, amit a totális mozgósítás hajt végre rajtunk, vagyis a történelmi erő, amely formál bennünket és egyben önmagát is. A totális mozgósítás elsősorban önmozgás, egy nagyobb mozgásösszefüggés része, amelynek megértése a voltaképpeni feladat.

Értelmezés

Tehát tegyük fel a kérdést: mi hajtja végre rajtunk a totális mozgósítást? Azok a válaszok, amelyek a keleti despotát vagy a mélyállam névtelen erőit emlegetik, felszínesek vagy egyenesen félrevezetők. A történelmi folyamat egészét kell szemügyre vennünk, amennyiben ez lehetséges. Ezen a ponton azonban el kell lépünk a szövegmagyarázattól, a történeti események felsorolásától és jellemzésétől, s helyet kell adnunk a valós gondolkodásnak. Nemcsak arról van szó, hogy a totális mozgósítás technikai részét, az ehhez társuló demagógiát és propagandát, a politikai hazudozás megannyi formáját lényegtelennek kellene tekintenünk, hanem legfőképpen arról, hogy meg kell értenünk helyzetünket a világban és a világ helyzetét bennünk. Ez az igazság valós feltárását igényli, amelyet már nem foglal le a nyilvános vagy tömeghazudozás jelensége, a félrevezetés szofisztikált technológiája, a manipuláció, a rosszindulatú befolyásolás megannyi eszköze és ezek rendszerei. Az igazságfeltárás követelménye megkerülhetetlen, s ha ezt mégsem vesszük észre, nincs értelme a komoly gondolkodás útjára lépünk.

E követelmény teljesítésének feltétele tehát az igazságnak való teljes személyes odaadás. Csak ebben a keretben lehetséges a konkrét igazságvonatkozások feltárása és kibontása, legyen szó akár magasabb, elméleti szintről, akár specifikus vonatkozásokról. A történelemontológiai igazság továbbtal a voltaképpeni igazságösszefüggésre, amely szükségképpen tartalmazza az igazság megtagadásának, a hazugságnak dimenzióját. Ha nem tartalmazná, lehetetlen volna hazudni; ahogyan hazugságnak alapvetően azt az állítást tartjuk, amely mögött bizonyos fokon jelen van az igazság ismerete is. Ha az igazságot nem ismerem, hazudni sem vagyok képes; az igazságfeltárás tehát a hazugság lehetőségét is hordozza, mégpedig inherensen és szükségképpen. Ha ezt felfogjuk, világossá válik az igazság dinamikája is, amely a hazugsággal szembesülve, azt elutasítva, annak mégis mintegy áldozatul esve képes kiteljesedni. Az igazsággal szembeforduló hazugság teszi lehetővé az igazság megújulását, kiteljesedését, minden korábbinál átfogóbb érvényesülését. Ez a minta evangéliumi: Júdás árulása vezetett Jézus halálához, ez pedig a feltámadáshoz, azaz az igazság soha nem látott kiteljesedéséhez.

De térjünk csak vissza a történelemontológia szintjére! Ha az igazság ezen mozgása a voltaképpeni valóságmozgás, a történelem sem vonhatja ki magát ugyanezen mozgás szerkezeti hatása alól. A történelem egyben az igazság

győzelme is, noha semmiképpen sem abban a közvetlen esetlegességben, amelyről a demagóg propaganda napj elentéseit küldi. Mégsem lehet másképpen: az igazság történelmileg is érvényre jut, mivel ha nem jutna érvényre, maga a történelem sem létezhetne. Miként a valóság, a történelem is csak abból kifolyólag létezik, hogy „a jó már mindig és szükségképpen győzött a rossz felett”.¹⁶ Ezzel szemben felhozható az ellenérv, mely szerint a vesztesből soha nem lesz győztes, s az igazságtalanság áldozatán a legegyszerűbb keresztüllépni. Ám ez az érv nemcsak azért érvénytelen, mert az igazságtalanság elkerülhetetlenül megköveteli az igazságosság fennállását és ekképpen érvényesülését, hanem azért is, mert életről és halálról sokszor kevesebbet akarunk tudni, mint ami nyilvánvaló. Életünk és halálunk ugyanannak a valóságösszefüggésnek a dinamikájában helyezkedik el, mint amely az igazság mozgását is megszabja.

A totális mozgósítás mint történelemontológiai elv sokkal tágabb érvényű és jelentőségű, mint amit Jünger tulajdonított neki. Mindenekelőtt mint mozgósítás, mozgás maga is a valóságösszefüggés része. Ezt az összefüggést a régiek abban a formában írták le, amit C. S. Lewis „az univerzum egységes, komplex, harmonikus szellemi modelljének” nevezett, s amit magam visszatérően kozmoteológiai felfogásnak neveztem.¹⁷ Ennek lényege az univerzum egységes fennállásának geometrikus víziója, amelyben – a föld és az ég naiv tapasztalata szerint – folytonos valóságelőállítás, igazságérvényesítés folyik az élővilágban éppúgy, mint az élettelenben, az emberi világban éppúgy, mint a szellemiben. E kozmoteológiai minta a régiek szemében közvetlen tapasztalat tárgya, aminek jelentését és jelentőségét el lehet vitatni, de érvénye ezzel szemben is fennáll. S noha ma már képtelenek vagyunk az univerzum efféle felfogására, a minta mégis velünk maradt: nemcsak a szépirodalom, a filozófia, a teológia évezredes alkotásaiban, amelyek feltételezik érvényét, hanem mindezen túl a valóság és igazság fogalmaiban, amelyek a valótlansággal és a hazugsággal szembesülve szüntelen megújulásban érvényesülnek.

Ezen belül a totális mozgósítás nem más, mint ezen érvényesülés adott fázisa. Európa elbukott 1918-ban, 1945-ben. S elbukott 1989-ben is, mivel a látszat ellenére belső és külső helyzete nemhogy megerősödött volna, hanem az erőegyensúly összeomlása miatt végletesen meggyengült. Mindaz, amit az európai szellem létrehozott, e háromszoros bukásban vereségre ítéltetett. Ám éppen most mondtuk ki, hogy a vereség, a bukás, a valótlanság – noha a valóság és az igazság megdőlése – nem jelentheti az utóbbiak eltörlését. Éppen ellenkezőleg, igazságfeltárást, valóságmélyítést hajtanak végre. A valótlanság által a valóság valósabb, a hazugság által az igazság igazabb, de nem mennyiségi, hanem

16 „Νενικηκέναι δεῖ καὶ νικᾶν τὰ ἀγαθὰ τὰ μὴ τοιαῦτα.” Epinomis, 988e (vö. Plato: *The Complete Works*. Ed. by Cooper, John M. Indianapolis and Cambridge, 1997, Hackett).

17 C. S. Lewis: *The Discarded Image*. Cambridge, 1967, CUP, 10. A kozmoteológiai felfogáshoz: Mezei Balázs: Az ima genealógiája = Dávid Nóra et al. (szerk.): *Tíz évhét. Tanulmánykötet Fröhlich Ida 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2018, Szent István Társulat, 210–233.

minőségi értelemben, intenzitásban és extenzitásban, átfogó érvényességben és értelmességben.

A totális mozgósítás tehát a legmagasabb szinten értve ez az érvényesülés; alacsonyabb szinten a valótlanság támadása a valóság igazsága ellen. Történetileg a nyugati emberiség azon tömegmozgása, amelyben az ideológia, a demagógia, a módszeres félrevezetés, a közösségi manipuláció szinte akadálytalanul érvényesül. Történelemontológiailag ez utóbbi ténye sokkal jelentősebb, mint első megközelítésben hinnénk, mivel éppen ezek a tények, a félrevezetés tényei tárják fel szükségképpen a hozzájuk tartozó igazságot, sőt ezt megerősítik, és még hangsúlyosabban fejezik ki – nemcsak a maguk módján, *ex negativo*, hanem egyáltalában és konkrétan is, *mit einem Schlage*.¹⁸

Visszakanyarodás

Térjünk itt vissza ahhoz a kérdéshez, hogy ez az igazság hogyan válik hozzáférhetővé számomra itt és most. Jünger a totális mozgósítás elvének kimondásával megragadta a maga korának meghatározó eseményét s ebben mintegy kilátás nyílt számára arra a mozgósításra, „amelyet az idő hajt végre rajtunk”. Talán megsejtette, hogy az idő e végrehajtása a valóságdinamika voltaképpen működése, de ezt már nem tudta, nem kívánta szavakba foglalni. S ha ezt mégis megtehetjük, ennek egyetlen és döntő feltétele a valóságnak való teljes önátadás.

Kezdjük itt: „Ne hazudjatok egymásnak. Vessétek le a régi embert szokásai-val együtt, és öltsetek föl az újat, aki állandóan megújul Teremtőjének kép-mására a teljes megismerésig.”¹⁹ Az út kezdete a hazugság elvetése. A régi ember az, aki hazudik, az új azonban állandóan megújul a teljes megismerésig. S korunk fejleményeit látva, a hazudozás epidémiáját tapasztalva az első és legfontosabb lépés az, hogy ennek hátat fordítunk. S noha gondolatmenetem nem biblikus alapú, mégis erős támaszt lelünk nemcsak a fenti mondatokban, hanem a rájuk következőben is: „Itt már nincs görög vagy zsidó, körülmetélt vagy körülmetéletlen, barbár vagy szittyá, szolga vagy szabad, hanem Krisztus minden mindenben.” A megértés útja, miként Jüngernél a totális mozgósítás horizontja, az egészhez vezet. Csak az egész képes megvilágítani a részeket, az összezapás szereplőit, álláspontjukat és tetteiket, végül mindennek a végső értelmét. Az igaz: az egész, ahogyan a régi filozófus mondta.²⁰ Ezért el kell

18 Mezei Balázs: Egy csapásra: Husserl, Scheler, Brentano és a filozófia kezdete. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1993, 37, 5-6, 871-889.

19 Kolosszeieknek írt levél 3, 9-10.

20 „Das Wahre ist das Ganze.” G. W. F. Hegel: *Phänomenologie des Geistes. Werke in zwanzig Bänden*. Hrsg. von E. Moldenhauer und K. M. Michel. Frankfurt am Main, 1970, Suhrkamp, Band 3, 24.

hagynunk a felemás vélekedéseket, mivel az, ami parciális, nem lehet egész, s ami nem egész, nem igaz.²¹

Az igazság voltaképpen feltárása csak a tanúságtétel, a vallomás, a *confessio*, a *martírion* által lehetséges. Olyannyira, hogy szintisztán csak e színvallásban nyilatkozhat meg a színigazság. S hogy ez merőben öncélú volna, soha ne gondoljuk: kétségtelen, hogy az igazság feltárulásában jelen van az öncélúság, ahogyan a szép sem azért szép, mert tetszeni akar, hanem mert önmagában az, ami. Ám ezen túlmenően a szép csodálatot vált ki, az igazság pedig megújulást, s nemcsak annak megújulását, aki az igazság színvallásában él, hanem környezetének, körének, nyelvének, nemzetének megújulását is – az ember megújulását. Nincs is más lehetőségünk, ha valóban emberek vagyunk, mint hogy e körökön keresztül az emberiségben gondolkodjunk. A kozmopolita jelentése eredetileg a valóság egységét hordozó személy, maga az ember, aki egyszerre mikro- és makrokozmosz lény, aki az emberiséget éppúgy magában hordja, ahogyan az emberiség is őt magát. Egymáshoz tartozunk, holtak, élők és élni fogók, mivel egyazon valóság részei vagyunk, s egyben egymás részei is: „Hagyjátok el tehát a hazudozást, beszéljen mindenki őszintén embertársával, hiszen tagjai vagyunk egymásnak.”²² Egymásnak tagjai lévén értsük meg, hogy egy mindennél teljesebb mozgósítás részesei vagyunk, amely bennünk az igazmondásban konkretizálódik. Tehát nem fogadhatjuk el sem a demagógia erőszakát, sem az ideológia bornírtságát, hanem csak és kizárólag a vallás valóságát.²³

A totális mozgósítás mai kampánya arra akar kényszeríteni, hogy a demagóg torzításokat teljes igazságnak tartsuk. Noha tegnap még békét hirdettek, ma új európai háborúra uszítanak; noha tegnap még a közös Európa-ház jelszavát hangoztatták, ma e ház tagjait kiiktatásra ítélik, nyelvüket betiltják, alkotásait elhallgatják, vagyonukat elkobozzák. Noha tegnap még a szeretet himnuszát énekelték, ma a gyűlölet rockandrollját harsogják. De nem állunk jobban a másik oldalon sem: a „totális militarizálás” jelszava a régi totális mozgósításra hajaz annak a legpregnansabb, katonai-társadalmi jelentésében. Ne legyünk tévedésben: a totális mozgósítás jelen helyzete még súlyosabb következményekkel fenyeget, mint az a szinte premodern állapot, amely Európa korábbi összeomlásait okozta.

Mindebben szükséges világosan állást foglalni. Ennek tartalma azonban csak az igazság egésze lehet, ami „minden mindenben”.²⁴ De elgondolhatjuk-e

21 Erre egyesek azt válaszolják, hogy aki a felemásságot vagy a pártoskodást elveti, az a másik féllel, párttal lép egyszerre. Ez azonban nemcsak hamis, hanem a hazugságon túllépő „rágalom” kategóriájába is tartozik (lásd ehhez a hazugság-rágalom-káromlás felosztását, Mezei Balázs: *Vallásbölcselet. A vallás valósága, I-II.* Budapest, 2005, Attraktor, II. köt., § 61, 216–236).

22 Efezusiaknak írt levél, 4, 24.

23 Vö. Mezei Balázs: *Vallásbölcselet*, i. m., § 1 (b), 18–21.

24 Pál apostol szóhasználata. A „minden mindenben” (πάντα ἐν παντί) négyszer fordul elő a levelekben: Első korinthusi levél 12, 6 és 15, 28, Efezusiaknak 1, 23, Kolosszeieknek 3, 11.

az igazság egészét? Ennek tagadása már maga is elgondolás, persze nem mind-egy, hogyan realizálódik – merő elutasításban vagy abban a keresésben, amely végül belátásra jut. Ahhoz, hogy ezt az igazságot elgondolhassuk, el kell fordulnunk a hazugságtól, a háborús uszítástól, a gyűlölködéstől, a kirekesztéstől, a tömeggyilkosság szorgalmazásától és képmutató igazolásától. Akik elkerülhetetlennek mondják a végső háborút, a hazugságtéboly foglyai; akik nem képesek felfogni, hogy a békére való törekvés egyben az igazságra való törekvés, abban a felemással élnek, ami az elmúlt évszázadban annyi szenvedést hozott az emberiségre, ezen belül a leginkább kiszolgáltatottabbakra. Akik Európát ma a mássággal vagy a felemással azonosítják, hazudnak; Európa éppen az az egész, amelyben lehetővé vált az igazság teljessége, ahol ki lehetett mondani, hogy „az igaz az egész”, s ahol visszatérően sikerült ennek az elvnek érvényt szerezni abban, amit ma európai zenének, építészetnek, irodalomnak, gondolkodásnak, valóságnak nevezünk, s ami az emberiség történetének legmagasabb csúcspontjait rajzolja elénk.

Az igazság elgondolása csak valóságos gondolkodásban mehet végbe, amely mérhetetlenül több, mint a hazugság elutasítása. Valósággondolás, valóságalkotás, valósággazdagítás; részesedés és részvétel abban, ami egyáltalán van, s amiben én mint én lehetséges és valóságos vagyok.²⁵

Zárogondolatok

Amikor Jünger idézett szövegét több mint két évtizede közreadtam, egyrészt be akartam mutatni e magyar nyelven akkor még ismeretlen író személyiségét. Könyvei közül azóta már többet lefordítottak, de ez az első fordítás – éppen az emblemikus szöveg következtében – ma is jelentékeny. Másrészt észleltem a szöveg tartalmi-eszmei, sőt bölcséleti súlyát, noha ennek teljesebb kifejtésével a szerző adós maradt. Harmadrészt a rendszerváltozás zivataros időszakában érezni lehetett, hogy noha a korábbi manipulatív mozgósítás korszaka véget ért, az újabb tömegmanipuláció megformálódása kézzelfogható. Már akkor körvonalazódott, amit ma már világosan látunk, hogy a régi demokráciák felső körei a parlament – a politikai megegyezés – jogi eszményét a politikai, sőt polgárháborús leszámolás céljával akarják helyettesíteni. Így a totális mozgósítás ma ismét a tömegmanipuláció formáját ölti, s ennek két legfőbb iránya a belső leszámolás gyakorlatának bevezetése, illetve a külső hatalom elleni, végsőnek szánt hadjárat szorgalmazása.

Vajon mire irányul a mai totális mozgósítás azok felfogása szerint, akik végrehajtják? Teljes körű információra itt nem számíthatunk; az elejtett megjegyzé-

25 „Az ember énje felülírhatatlan és helyettesíthetetlen adottság, amely korlátos vagy határolt abszolútumként fogható fel, azaz a voltaképpeni abszolútum önkifejezésekképpen.” Mezei Balázs: Én (részlet). Szócikk a *Magyar Filozófiai Enciklopédiából* (előkészületben).

sekből, retorikus programbeszédekből, a nemzetközi sajtó megrendelt véleménycikkeiből azonban kirajzolódik a törekvés, amely Európa és egyben a nyugati világ, ezen keresztül az emberiség újraalapítására irányul.²⁶ Ennek ára a még jórészt tradicionális keleti nagybirodalmak megtörése, amivel a hegemon hatalma teljessé válhat. Ám ezzel még nem válaszoltunk arra a kérdésre, hogy e célnak van-e szellemi tartalma. A helyzet e téren még homályosabb; a negatívum, vagyis a hagyományos gyökérzet eltávolításának szándéka azonban egyértelmű. Ezzel párhuzamosan egyértelmű a technológia uralmának minden korábnál mélyebb kiterjesztése, az élő szervezettel való összekapcsolása, a transzhumanizmus projektuma, amely, mondjuk úgy, elvezethetné az emberiséget a technikai halhatatlanság állapotába. A mai totális mozgósítás egyes vonatkozásai itt kapcsolódnak össze és alkotnak bizonyos egységet.

Ennek merő elutasítása egyes hagyományok, kultikus formák, lelkiség vagy régi kultúra alapján kudarcra van ítélve. Nyugodtan elfelejtethetjük azokat a korábbi jelszavakat, amelyek a politikai egyensúlyra, a hagyományok megbecsülésére, a méltányosságra, a pártatlanságra, a tárgyyszerűsége, a közérdekre stb. vonatkoztak. Ezen szép eszmék felőrlődnek a mai tik-tak idő hengerszékének mintázatában. Tartalmuk ugyan megmarad, de alapos földolgozás, átgondolás, értelmezés nélkül nem tehetők plauzibilissé. Csak a totális mozgósítás mai főirányát szellemileg felülről és meghaladni képes gondolkodás jelenthet követhető alternatívát. E gondolkodás nem más, mint az az egységes valóság- és igazsággondolkodás, amelyet a fentiek során tömondatokban jeleztem. A felülkerekedéshez azonban ennél többre van szükség, olyan tényleges-konkrét viszonyok kialakulására, amelyek közepette e gondolkodás nemcsak érvényesülhet, hanem kultúrát is hívhat életre éppen annyi időre, amennyi elegendő mozgósító erejének kialakulásához. Ez az uralmi forma nem a Leviatáné és nem is a Behemóté (Hobbes-nál az abszolút egyeduralkodó, illetve a pártos viszálykodás allegóriája), hanem a *katekhóné*, aki szembefordul a totális mozgósítás elnyomásával, s ekképpen időt és teret teremt annak kibontakozásához, ami valóban lényeges.²⁷

26 Bernard-Henri Lévy visszatérően kifejtette a maga és mások felfogását, amely szerint Ukrajna harcában Európa újraformálásáról, újraalapításáról kell beszélnünk. Ezt a nézetet nemcsak filmjében bontotta ki (*Slava Ukraini*, 2023), hanem már az orosz háborút megelőzően is, pl. 2017-ben, lásd Hanna Hopko: Europe seen from Ukraine. A strong Europe needs a strong Ukraine: https://ecfr.eu/article/commentary_europe_seen_from_ukraine_7224/ (2024. 03. 09).

27 A *kathekon* vagy *kathekón* alakjához lásd Tesszalonikaiaknak írt 2. levél, 2, 6–7. A *kathekhón*nal a teológia és biblikus irodalom – Tertullianus-tól napjainkig – visszatérően foglalkozott, megkísérelve megfejtetni Pál apostol vonatkozó sorait. A kifejezés manapság Carl Schmitt munkái nyomán vált középpontivá. Itt nincs helye a további értelmezésnek, de véleményem szerint a *kathekón* bibliai figuráját csak abban a kontextusban érthetjük megfelelően, amelyet fentebb történelemontológiának neveztem.